

Б. М. Боднарюк, І. Г. Сандуляк (Чернівці)

**Траянова Дакія та Нижня Мезія на зламі епох:
від едикту Авреліана
до початку Великого переселення народів (271–375 рр.)**

B. Bodnariuk, I. Sandulyak (Chernivtsi)

**Trajan's Dacia and Lower Moesia at the Turn of the Epoch:
from the Edict of Aurelian
to the Beginning of the Migration Period (271–375)**

Історичні реалії, геополітичні чинники та цивілізаційний контекст складної й досить неоднозначної з точки зору оціночних критеріїв і концептуальних тверджень (теоретичних побудов) епохи (остання третина III — 70-ті рр. IV ст.), пов'язаної з поступовим загостренням (через мілітарну ескалацію) контактів «*ra*x Romana» з «*Barbaricum*» на дунайських (центральноєвропейських) кордонах, у своєму культуртрегерському вимірі мають один важливий дослідницький вектор, який для сучасного українського антикознавства залишається актуалізованою історіографічною проблемою: мова йде про вивчення та аналіз особливостей процесу генези майбутніх молдо-валяхів на стадії трансформації фрако-гето-дакійського субстрату — шляхом *дако-римського синтезу* — у нову «етнічну спільноту»; остання формувалася з середини VII — до початку IX ст. Отже, період дако-римського синтезу (271–375 рр.) припадає саме на століття відчутної активізації численних варварських племен на терені Балкано-Карпатського регіону, у першу чергу — в їх асиміляційних проявах.

Звісно, питання етногенезу «румунської нації» стало предметом розгляду провідних вчених Румунії як у XIX, так і в XX ст. (прикладом можуть слугувати класичні роботи Н. Брангі [1], Е. Дорнера [7], О. Торопу [16], Д. Протасе [14], Н. Гуді [12], І. Крішана [4; 5], С. Брезяну [3] та ін. [2; 6; 9; 13; 15]), хоча присутності сегменту «державницької» заангажованості в тій чи іншій мірі їм уникнути не вдалося. Тому інтерпретаційний дискурс означеної теми і нині не втратив своїх наукових перспектив. Звернемося до висвітлення та характеристики стрижневих складових, котрі з одного боку вплинули на передумови, з іншого — визначили витоки румунського націотворення у т. зв. постримську добу пізньюантичної епохи.

Як відомо, в 106 р. Дакійську державу ліквідував імператор Траян; на її території виникли дві римські провінції — Траянова Дакія й Нижня Мезія

(сучас. Банат, значна територія Трансільванії, Олтенія, Мунтенія і частина Молдови), які «доповнили» Скіфію Мінор (сучас. Добруджа), — попереднє завоювання латинян [2, с. 54]. Однак, не вся Дакія опинилась у складі Римської імперії. Північно-західна Трансільванія, дві третини молдавських земель, частина Мунтенії залишились вільними обширами, населеними «вільними даками та карпами» [8, с. 67]. В межах нових володінь переможці заснували лише одне місто — Ульпія Траяна; дакійські «містечка» (на початок II ст. їх нараховувалось до 30) зберегли свої старі назви — Дробета, Тибускум, Бурідава, Діерна, Апулум, Потаїсса, Напока, Сучідава, Кумідава [6, с. 81].

Цивілізаційне зіткнення римського адстрату й дакійського субстрату цілком закономірно призвело до початку романізації місцевого «тубільного» населення, яка відбувалось двома шляхами — колонізацією (появою переселенців з внутрішніх областей Імперії) та постійною військовою присутністю. В Дакії розквартирувалося 3 легіони і декілька допоміжних контингентів [11, с. 74]. На 196 р. загальна кількість солдат в обох провінціях складала майже 55 000; у них з'явилися сім'ї — ще до 30 000 цивільних осіб, й понад 400 000 колоністів [11, с. 75]. Едикт імператора Каракалли 212 р. сприяв процесу романізації й обопільним етноінтеграційним рухам: відтоді дозволялися змішані шлюби, вербування до імперського війська, надання права на римське громадянство вільним «провінціалам» [11, с. 78]. Проте, кризові явища III ст. змусили імператора Авреліана у 271 р. віддати наказ, за яким армія та вся адміністрація залишили (задля «стратегічної доцільності») ці північно-дунайські провінції.

Тим не менш, «романське» культурно-мовне нашарування далось взнаки: коли вже не існували римські оборонні кордони, «романство» (напівлатинізоване місцеве населення — т. зв. дако-римляни) колишніх римських провінцій вийшло (і поширилося) далеко за межі старого лімесу і асимілювало сусідніх «вільних даків». Крім того, в цей самий час, частина «вільних даків» із заходу та сходу Дунайсько-Карпатського регіону неконтрольовано проникла на територію «*rae Romanae*» і теж без спротиву була асимілювана «романством» [10, с. 159–160]. Необхідно зазначити, що в Дакії романізація тривала в нових формах і після 271 р. за допомогою трьох ключових чинників: постійних економічних та етнокультурних зв'язків дако-римлян з південно-дунайським «романством»; наступництва торговельно-економічного життя «периферійного» соціуму на основі римської грошової системи; використання латинської мови як уніфікованого засобу міжетнічних комунікацій [10, с. 193]. Така ситуація підтримувалась сприятливими геополітичними умовами понад сто років — до початку гунської інвазії на Європу (375 р.), тобто, до початку Великого переселення народів.

Археологічні артефакти підтверджують свідчення писемних джерел. Так, за даними археології, в римській Сармізетусі у першій третині IV ст. були

зведені стіни для зміцнення старого палацу Децебала; розташований неподалік амфітеатр, згідно з розпорядженням імператора Константина I, реконструювали під укріплення [14, с. 226]. Це засвідчує, що жителі колишньої столиці римської Дакії залишились на місці, вдавшись до превентивних оборонних заходів проти можливої загрози; в ролі її «потенційних» носіїв виступали новоприбулі племена. Дако-римське населення не покинуло ні Апулума, ні Напоки, ні Пороліссума, — давніх столиць Дакії [1, с. 115]. Археологами у 50-ті — 70-ті рр. минулого століття, наприклад, знайдено багато дако-римських могил IV ст. поруч з руїнами римських терм в місті Апулум (Алба Юлія). Їх інвентар — ювелірні вироби, кераміка, предмети домашнього вжитку [5, с. 49].

Кремаційні поховання дако-римського походження та римські монети, які карбувалися після Авреліанової «евакуації», виявлені в 9 поселеннях на території Олтенії [3, с. 142]. В Клуж-Напоці знайдені дві римські печі для обпалу керамічного посуду [8, с. 68], а в Мегурі (Бакеу) — відкрито скарб римських монет у карпській посудині [8, с. 69]. Християнські пам'ятки IV ст. були зафіксовані в Ампеллумі (Златні), у Вецелі-Мічії, Мойграді, Горні, Біертані, — в центральних районах сучасної Трансильванії [12, с. 171]. Нарешті, дако-римський етнокультурний синтез підтверджується дослідниками і на дакійських теренах поза обома римськими провінціями — в Крішані, Марамуреші й північній Молдові, в Медіешул-Ауріт (Сату-Маре) тощо [16, с. 67].

Таким чином, можна констатувати наступне: на практиці римляни й у подальшому не залишили лівий берег Данувія (Дуная), а від Баната і до півдня сучасної Молдови існували їхні укріплені плацдарми із залагами, в першу чергу — для військово-стратегічних цілей, і одночасно — з метою збереження тих самих економічних та етнокультурних зв'язків з колишніми імперськими провінціями. Часткове відновлення римо-візантійського панування на північ від Данувія за правління Константина I Великого, і повне — за Юстиніана I, проявилось у приєднанні до „ромейського світу», котрий у першій половині VI ст. демонстрував нестримну пасіонарність, Баната, Олтенії та Мунтенії, щоправда, на відносно нетривалій термін.

Література

1. *Branşa N.* Urbanismul Daciei romane. — Timișoara, 1980.
2. *Brătianu Gh. I.* Tradiția istorică despre întemeierea statelor românești. — București, 1981.
3. *Brezeanu S.* De la populația romanizată la vlahii balcanici // Revista de istorie. — 1976. — Vol. XXIX (2).
4. *Crișan I. H.* Civilizația geto-dacilor. — București, 1993. — Vol. I.
5. *Crișan I. H.* Civilizația geto-dacilor. — București, 1993. — Vol. II.
6. *Daicoviciu C.* Dacia de la Burebista la cucerirea romana. — Cluj, 1972.

7. *Dorner E.* Urme ale culturii materiale dacice pe teritoriul arădan. — Timișoara, 1968.
8. *Dumitrașcu S.* Daci liberi din vestul și nord-vestul României (secolele II—IV Chr.) // *Crisia*. — 1977. — № 7.
9. *Dumitrașcu S., Bader T.* Așezarea dacică de la Medieșul Aurit // *Acta Musei Napocensis*. — 1967. — № 4.
10. *Giurescu C. C.* Formarea poporului român. — Craiova, 1973.
11. *Gramatopol M.* Dacia antiqa. — București, 1982.
12. *Gudea N.* Gornea. Așezări din epoca romană și romană târzie // *Banatica*. — 1975. — № 3.
13. *Macrea M., Glodariu I.* Așezarea Dacică de la Arpașu de Sus. — București, 1976.
14. *Protase D.* Observații asupra așezărilor rurale din Dacia romană și postromană (secolele II—VI) pînă la venirea slavilor // *Banatica*. — 1971. — № 1.
15. *Stoicescu N.* Continuitatea românilor. — București, 1980.
16. *Toropu O.* Romanitatea târzie și străromânii în Dacia Traiană Sud-Carpatică (secolele III—XI). — Craiova, 1976.

